

Museala vardagsrum

JOHN BJÖRKMAN, projektledare

VICTORIA NYLUND, projektledare

LI NÄSE, museichef

GUNILLA SAND, verksamhetsledare

KATRIINA SIIVONEN, professor

© 2014 Stundars och Sagalund

Layout: Aja Lund

Tryck: Waasa Graphics Oy 2014

ISBN xxx-xxx-xx-xxxx-x

INNEHÅLL

1. Inledning: Friluft- och hembygds museerna i en föränderlig tid
John Björkman
2. Stundars museum – från vision till verklighet
Gunilla Sand
3. Sagalund år 1900, idag och om 20 år
John Björkman & Li Näse
4. Levandegjorda museimiljöer
Victoria Nylund
5. Museet som samhälleligt vardagsrum – integrerande och terapeutisk verksamhet
Li Näse & John Björkman
6. Vem är framtidens museipublik?
John Björkman
7. Stundars samarbete med Vasa universitet, handelsvetenskapliga institutionen och institutionen för marknadsföring
Victoria Nylund
8. Minnesmaterial för seniorer
Victoria Nylund
9. Museala vardagsrums studieresor
Gunilla Sand
10. Mitä tavataan suojella museoimalla?
Katriina Siivonen
11. Källförteckning

Friluftsmuseerna och hembygdsmuseerna i en föränderlig tid

JOHN BJÖRKMAN

FRILUFTSMUSEERNA ÄR ETT FENOMEN som funnits i över 100 år redan. Har de längre något att bidra med till dagens snabbt förändrande samhälle, eller är de snarare ett fenomen som tiden gått förbi? Vi som arbetar på friluftsmuseer, eller med hembygdsverksamhet, vill självfallet tro på det första alternativet. Kanske till och med att vi står inför en ny tid då friluftsmuseer och hembygdsmuseer kan få en allt större betydelse. Men för att möta tidens krav måste vi känna till dem och utveckla de sidor hos oss som kan bemöta dagens krav.

”Ett friluftsmuseum kan vara en plats att besöka, en omtumlande upplevelse eller stilla idyll, en plats för studier, skapande och experimenterande, en informationsplats, en mötesplats, en arena, ett kompetenscentrum, en lekplats. Möjligheterna är så många att vi har svårt att få syn på dem.” Med dessa ord beskriver FD, docent Sten Rentzhog friluftsmuseernas potential, både fullbordade och ofullbordade.

Rentzhogs omfattande verk *Friluftsmuseerna* – en skandinavisk idé erövrar världen visar klart hur friluftsmuseerna upplevt framgångar under tider av stark förändring och modernisering i samhället, framför allt under industrialiseringen i slutet av 1800-talet samt återuppbyggnads- och moderniseringsvägen efter andra världskriget. Tider av förändring har alltid medfört motreaktioner – ett behov av

förankring i tid och rum, en längtan efter kontinuitet och en vördnad om sådant man är rädd för att förlora.

Den digitala och globala revolution vi som bäst står mitt i skapar liknande förutsättningar. Friluftsmuseerna inbjuder till sinnens närvaro i platsen, till medvetenhet om kontinuitet i tid, i stället för ett föränderligt digitalt flöde. De erbjuder kunskap om att man inte alltid levat som man gör just nu. Även om allting inte var bättre förr, erbjuder friluftsmuseerna möjligheter att inse att precis allting kanske inte är bättre nu heller.

Inom projekt *Museala vardagsrum* har vi i tre år arbetat med att undersöka friluftsmuseernas potentiella roll. Vi har besökt framstående internationella friluftsmuseer och mindre hembygdsgårdar för att se hur de har gått tiden till mötes. Vi har gjort djupgående publikundersökningar för att komma underfund med vad människor idag är ute efter, och vad vi kan erbjuda dem.

Sten Rentzhog nämner i sin bok tre stora omvälvande trender i samhället: ökande tempo, globalisering och individualisering. För att kunna nå publiken även i framtiden, måste friluftsmuseerna kunna reagera på dessa förändringar.

Med ökat tempo menas inte bara hur vi har allt mindre tid, utan hur tiden håller på att ”försvinna”. Eller snarare tidsperspektivet. Då allting förändras i ökande takt finns

bara ett nu. Efter att Rentzhogs bok kom ut år 2007 har detta påstående blivit ännu mer sant genom den mobila kommunikationens och de sociala mediernas genombrott. Som motvikt till ett konstant föränderligt informationsflöde kan museer erbjuda långsiktiga tidsperspektiv och rum för grundlig reflektion.

Individualisering kan friluftsmuseerna enligt Rentzhog balansera genom att erbjuda gemenskap. Individualiseringen kan också ha fördelar för museerna. Projekt Museala vardagsrum beställde år 2011 en undersökning om friluftsmuseernas besökarpotential av företaget Dagmar Insight & Implementations. Undersökningen visar att människor som vill inhämta egna, individuella kunskaper som urskiljer dem från massan, hör till de mest potentiella museibesökarna. Detta har vi också märkt i ett ökande intresse för att lära sig sällsynta traditionskunskaper som hantverkstekniker eller matlagning.

Ett fenomen som hör ihop med globalisering och individualisering är ökad rörlighet. Människor flyttar runt hela världen efter jobb och studieplatser, stannar ett antal år på en plats, och flyttar sedan vidare. Stadskärnor anpassas till det ökande antalet rörliga, internationella invånare: De blir alltmer neutrala och internationella till sin karaktär, med likadana moderna glasbyggnader, samma affärskedjor och likadana restauranger, oberoende av var i världen man befinner sig. Om allt fler människor lever ett internationellt rörligt liv och flyttar sig smidigt från stad till stad och land till land, så måste det finnas allt färre människor som alltid bott på samma ställe, som insupit ortens historier från tidig barndom och upplevt en hel del av det själv.

Då blir friluftsmuseet en plats där ortens särprägel, historia och kultur hålls levande, dit inflyttare kan komma då de vill veta vad som finns bakom de neutrala, toppmoderna kulisserna, eller då de rentav vill slå rot och anknyta till den lokala historien för att känna sig hemmastadda.

Hjälplöshet

En trend som jag skulle vilja lägga till listan är hjälplöshet. På Nordiskt Centrum för Kulturarvspedagogiks vårkonferens 2012 talade Anders Szczepanski, doktor i utomhuspedagogik, om de uppväxande, teknologiserade generationernas hjälplöshet. Szczepanski talade om ”ur-väggen-generationen”, för vilken de flesta nödvändigheters och bekvämligheters omedelbara tillgång är en självklarhet. I takt med att bekvämlighetsnivån ökar, minskar vår kontroll över vår omgivning och våra möjligheter att själv producera, åtgärda eller reparera.

Dagens unga vuxna har anledning till stolthet av att klara av så mycket som att byta bildäck själv. För de efterkrigstida generationerna är det däremot en självklarhet att kunna reparera och underhålla sin bil och sitt hus själv, medan deras föräldrar byggde sina hus själv, odlade, jagade och fiskade. Ytterligare en generation tillbaka var det inte bara en självklarhet att bygga sitt eget hus, utan också att helt kunna försörja sig och sin familj av jorden och havet.

Allt flere har gjort sig medvetna om den ökade hjälplösheten och beroendet av teknologi och infrastruktur. Tanken om hur vi skulle klara oss om oljan tog slut, eltillförseln tog slut eller infrastrukturen kollapsade har börjat figurera allt oftare i populärkulturen. Friluftsmuseerna fungerar som konkreta och begripliga modeller över hur man förr klarade sig – och som bevis på att man klarade sig. Levande arbetsdemonstrationer och, ännu bättre, kurser, är bra bot för dem som vill bekämpa sin egen nyhjälpöshet.

Reaktionära trender

Som motreaktion till de nya trenderna och utvecklingarna, det ökande tempot, globaliseringen, teknologiseringen och

informationssamhället, har många rörelser uppstått som museerna kan ta fasta på och lära sig av.

Redan i början av 2000-talet talades det mycket om Slow, alltså ett idealiserande av att ta tid på sig för att göra saker kvalitativt som motvikt till den rådande brådskan, heten och prestationskraven. Framför allt slow food, att i all ro tillreda tidskrävande maträtter eller baka har blivit en symbol för livskvalitet för många.

Det ökade tempot och den ökande tillgängligheten av digitala medier gör att vi har blivit alltmer frånvarande från ögonblicket. Detta har fått många att uppmärksamma den mentala närvaron i nuet. För några år sedan talade man om Flow-upplevelsen, där man blir ett med det man gör så koncentrationen blir fullständig och oavbruten av själva görandets ”flöde”. Sedermera har begreppet Mindfulness, att vara fullständigt närvarande och koncentrerad på nuet, blivit mer populärt.

Allt mer uppmärksamhet fästs vid hur vår dagliga föda produceras, vid problemen med monokulturer, användning av konstgödsel och gifter i odlingen, köttboskapens levnadsförhållanden och att maten ofta transporteras långa sträckor. Efterfrågan på ekologisk och närproducerad mat har ökat, likaså intresset för direktkontakt till odlarna. Permakulturrörelsen, som på 2000-talet fått ett riktigt lyft, fokuserar mycket på att producera sin mat själv och skapa hållbara ekologiska kretslopp i det egna hushållet. Homesteading-rörelsen eftersträvar total självhushållning och självständighet. I båda rörelserna är idealet att bli självständig och oberoende av köpta, kommersiella och industriellt massproducerade produkter.

Under de två senaste åren har de sociala mediernas och smarttelefonernas och pekplattornas ”revolution” förändrat mycket i vår livsstil och många har redan uppmärksammat hur beroendeframkallande smarttelefonerna är. Medan jag skriver detta i januari 2014 talas det om digitalfasta – att

man i stället för t.ex. en vit månad i januari avstår från användning av de bärbara digitala manickerna för en viss tid, för att lära sig vara närvarande i stunden och i den omgivande miljön. Att vara närvarande för sina barn är en motivering som upprepade gånger lyfts fram. På friluftsmuseer kunde man införa digitalfria zoner dit man inte får ta sin mobiltelefon med, eller erbjuda teknologiavvänjningsprogram, där besökaren får leva med lågteknologisk utrustning en dag.

De här trenderna är som skapta för friluftsmuseerna: Friluftsmuseet är en miljö som inbjuder till total sinnensnärvaro och kontemplation – i långsam takt. En miljö där man kan koncentrera sig på umgänge med vänner och familj och som erbjuder möjlighet att sjunka in i hantverk och andra sysslor. En miljö där man kan få lärdom om lokala växter, köpa frön och söka inspiration och modeller till egen odling.

Dagmar Insight & Implementations publikundersökning, som presenteras senare i boken, visar klart och tydligt att friluftsmuseerna inte lockar till sig de största massorna – dem som vill ha de lättaste alternativen. Friluftsmuseernas publik är de som tänker, reflekterar och vill utveckla sig själv. Det är också dem vi bör rikta oss till.

”Vi måste behandla ämnen som är relevanta för våra besökare idag; hållbarhet, upprätthållande av biologisk mångfald, människors inverkan på miljön och dessa förändringars inverkan på människornas liv, vetenskapens och teknologins inverkan på kultur, familjen som ekonomisk enhet och hur den påverkar större ekonomiska enheter, hur olika kulturella grupper umgåtts i historien. Alla dessa ämnen är betydelsefulla för dagens besökare.”

(John Caramia Jr., Vice President Education, Old Salem, USA. American Outdoor History Museums Today)

Stundars museum

– från vision till verklighet

GUNILLA SAND

DET ÄR FASCINERANDE ATT TÄNKA hur en idé hos en man kan få följder som bär långt. Folkskolläraren Gunnar Rosenholm (1912–1999) grundade tillsammans med några bybor Solf museiförening år 1938. Den första museisamlingen bestod av de föremål som hans elever hämtat med sig till skollektionerna. Forna elever minns hur lärare Rosenholm ibland kom till skolan täckt av damm och smuts då han redan före skoldagens början hunnit vara på någon vind för att leta efter intressanta föremål. Rosenholm var också en flitig upptecknare av berättelser och historier om folketro, folkliga traditioner men även solbornas näringar, utkomstmöjligheter och byggnadsbestånd. Men det är kanske som ivrig samlare han är mest känd. Under en permission under krigsåren cyklade han drygt 30 km från Jakobstad till Purmo i full snöstorm då han hört att där fanns ett attraktivt linfäste.

Det är Gunnar Rosenholm som är museets grundare och första visionär. Men han fick tidigt god hjälp av byborna, och senare av trogna medarbetare i museet. Rosenholm flyttade med familjen till Pargas redan år 1972 och från det styrde och utvecklade han museet per distans. Rosenholms uppmaningar sändes per brev till Stundars där personal och frivilliga fick instruktioner för brådskande åtgärder i stugorna, men även goda råd om ekonomin och Rosenholms favoritämne: insamlingen av föremål. Tidigare ordförande

Brage Räfsbäck har berättat att det var alltid med en viss bävan han hämtade in dagens post. I Stundars arkiv finns idag 325 brev som täcker åren 1972–1999. Som mest pågick brevväxlingen år 1993 med hela 16 brev.

Solfborna, för Stundars är i allra högsta grad bybornas skapelse, var villiga att göra Rosenholms vision verklighet. De engagerade sig i talkoarbete och bidrog villigt till museets uppbyggnad. Först tänkte man nöja sig med tre museibygnader, men i slutet av 1960-talet skissade Rosenholm på en utvidgning. Under 1970- och 1980-talen expanderade museet kraftigt då närmare 50 byggnader återuppfördes på Stundars. En verksamhetsledare anställdes år 1981 för att koordinera den svällande verksamheten som bestod av bland annat ”Kalas på Stundars”, marknader och senare även tvåspråkig sommar-teater. I ett brev från 1990 hade Rosenholm sammanställt en plan över museibyn där antalet byggnader uppgick till jämnt hundra. Tanken var att alla yrkesgrupper eller hantverkare som varit representerade i Solf skulle ha ett bostadshus med uthus. För Rosenholm var målsättningen för Stundars att bli Österbottens, Svensk-Finlands, Finlands ja hela Nordens finaste friluftsmuseum!

Idag är Stundars ett av Finlands största friluftsmuseer, till byggnader räknat. Vi har skalat ner Rosenholms vision till 74 byggnader, flere än så ryms helt enkelt inte i vår mu-

seiby. Idag visar vi hur den svensk-österbottniska landsbygden under perioden 1870–1920 såg ut. Vi har en bondstuga med tillhörande byggnader, en lanthandel, en skola samt backstugor inredda som hantverkarstugor. Inredningen, möbler, kläder och verktyg visar olika sociala klasser i ett byasamhälle i slutet av 1800-talet. Därtill har vi en unik samling specialverktyg i Krukmakeriet, Kopparslagarverkstaden och Gelbgjuteriet. Till museet hör även ett arkiv, en fotografisamling, ett textilarkiv, en konstsamling och ett fungerande Tryckerimuseum. Under sommarsäsongen är Gros butik och café öppen dagligen och Stundars driver även ett eget bageri som fungerar under våra evenemang. I Hemmersgården finns en högklassig beställningsrestaurang, Restaurang Hemmer, som drivs av en krögare. För att göra ett besök till en lyckad helhet är det viktigt att café- och restaurangtjänsterna och övrig service, kompletterar museiupplevelsen.

Sedan år 2003 får Stundars statsandelar för att bedriva en professionell museiverksamhet. Detta utgör, jämsides med understödet från Korsholms kommun, vår ekonomiska ryggrad. Stundars egna inkomster är liksom extern projektfinansiering mycket viktiga för att garantera en fortsatt positiv utveckling av museet och dess tjänster. Vart femte år genomför Stundars en utvärdering tillsammans med representanter för Korsholms kommun. Denna utvärdering ligger sedan till grund för en utvecklingsplan som görs för de kommande fem åren. I kommunen är vi ett viktigt turism- och besöksmål som därtill erbjuder sommarjobb för många ungdomar.

Samarbete med övriga organisationer, företag och myndigheter är en mycket viktig del i vårt arbete. På så sätt utökas vår kunskap och våra resurser på ett avgörande sätt. Här kan vi till exempel nämna samarbetet med olika utbildningsinstanser där vi alltid strävar efter att erbjuda praktikplatser och goda läromiljöer för studerande.

Stundars är fortfarande solbornas hjärtesak, även om våra besökare kommer från hela världen. Genom olika mu-

seipedagogiska satsningar visar och berättar vi om vårt museum. Vår målsättning är alltid att besökarna skall känna igen sig och reflektera över sina egna liv på något sätt. I alla kulturer och tider har vi haft och kommer vi att ha grundläggande basbehov som att äta, sova, arbeta och rekreera oss. Som museum gäller det då att hitta de gemensamma kopplingarna mellan landsbygden på 1870-talet till dagens skolelever eller utländska turister med en urban livsstil.

Precis som under museets uppbyggnadstid, utförs det fortfarande en stor del frivilligt arbete på Stundars, i snitt ca 2000 timmar per år. Det är vi förstas glada och tacksamma över. Idag sägs det att frivilligarbetet överlag minskar. Det märker vi även här på Stundars. Men vi tror fortfarande på glädjen i att ’arbeta i laag’, som författaren Lars Huldén har uttryckt det.

Vid sidan av museipedagogik satsar vi mycket på byggnadsvård och traditionellt hantverk. Vi har en duktig skara hantverkare som är engagerade i en egen förening, Hantverkargillet Björken r.f. Vart tredje år utnämns här gesäller och mästare inom olika yrken och de utför sedan arbetsdemonstrationer på Stundars. Här följer vi en av Rosenholms tidigaste visioner – att museet inte bara skulle visa döda ting utan demonstrera hur man levde, bodde, arbetade o.s.v. Precis som inom frivilligarbetet så minskar mängden utövare av de traditionella hantverken. Ny teknik och nya metoder kan producera långt billigare och snabbare än vad det handgjorda klarar av. Som museum kan vi dock fortfarande framhålla hantverkets övriga kvalitéer. Tänk på känslan i att bemästra ett motspänstigt material av järn, trä eller lera. Tänk på skönheten och styrkan i ett naturmaterial som näver eller säv och hur fint det ligger i handen. Och framförallt känslan i att få gå helt upp i ett arbete och sedan så småningom se det växa fram till en färdig helhet.

Med tanke på mängden byggnader vi förvaltar, måste vi vara och förbli duktiga på att ta hand om gamla timmerbyggnader. Byggnadsvården når också utanför museets gränser genom att vi har ett bostadsområde med traditio-

nella bondgårdar invid museet. Här bor 18 familjer. Inom byggnadsvården ser vi ett stigande intresse och vår utmaning ligger i att hitta former och tjänster som kan betjäna allmänheten. Vi har under åren 2012–2014 genomfört en utredning som skall ligga till grund för ett kommande Kompetenscenter inom byggnadsvård.

En av Stundars många fördelar är att vi kan ordna stora evenemang såsom marknader, Barnkalas och Hantverkardagar. Vårt museum är utformat så att tusentals besökare kan vistas här samtidigt. En marknad eller ett evenemang ger möjlighet för folk att träffas och umgås i en miljö de uppskattar. Vilken annan institution eller plats kan idag erbjuda något liknande? Stundars vill vara en plats där folk i olika åldrar och grupper kan mötas, umgås och samtidigt lära sig något. Museet skall vara en plats för goda upplevelser som ger kraft i vardagen.

Som museum har vi lagstadgade museala uppgifter som att ta tillvara, bevara, forska om och informera om kulturarvet. Dem vill vi sköta på bästa sätt vilket innebär att ge våra samlingar bestående av föremål, byggnader, bild- och arkivdokument professionell hantering och vård. Samtidigt vill vi levandegöra historia och göra den betydelsefull för alla, oberoende ålder, bakgrund och kultur. Vi vill också aktivt påverka och utveckla vårt omgivande lokalsamhälle. Vi är övertygade om att folk gärna bosätter sig nära oss, vi ser till att Solf som by är en attraktiv plats.

Även om vårt museum rätt snart kan vara färdigt utbyggd i fråga om antalet byggnader innebär detta inte att Stundars är färdigt. Oberoende av hur hårt vi arbetar och hur mycket vi åstadkommer så blir Stundars aldrig färdigt. Stundars är ingen produkt utan en process där vi hela tiden kommer att utvecklas jämsides med vår omvärld. Och för våra besökare kommer vi alltid att bjuda in till en annan tid och en annan värld där man får spegla sig själv och sitt eget liv.

Sagalund år 1900, idag och om 20 år

JOHN BJÖRKMAN & LI NÄSE

SAGALUND ÄR FINLANDS äldsta friluftsmuseum, grundat år 1900 av folkskolläraren och visionären Nils Oskar Jansson (1862-1927). Jansson var en eldsjäl och oliktankare med ett brinnande intresse för hembygd, botanik, vetenskap och fostran. Han hade förmågan att se både bakåt och framåt, att använda förfädernas vishet för att få riktning för framtiden.

Janssons elever på Vreta skola fick lära sig odla nyttoväxter och känna sin egen hembygds historia och kultur. I samband med skolan grundades en ungdomsförening, en småbrukarskola och Sagalunds museum. I Janssons ursprungliga visioner var Sagalund ett friluftsmuseum och en trädgård. På museet demonstrerade Janssons elever gamla arbetsmetoder och historien gjordes levande med rollfigurer och små dramatiserade pjäser. I parken odlades både prydnadsväxter och idkades nyttoodling. Många av växterna samlades från orten och många av dem finns kvar än idag.

Efter Janssons död drevs Sagalund främst med ideella krafter i ungefär ett halvt sekel, tills Li Näse anställdes som museichef på 1980-talet. Idag är Sagalund en museistiftelse, som förutom Sagalund omfattar Dalsbruks bruksmuseum, Björkboda låsmuseum och Kobböle vattenkvarn i Västanfjärd. På Sagalunds museiområde finns 26 byggnader och den 27:e, Falla gård, håller som bäst på att uppföras. Museet arbetar i hög grad i Janssons anda, experimenterar med nya idéer och eftersträvar att göra kulturarvet levande och betydelsefullt på nya sätt.

Nytt publikservicekoncept inom museala vardagsrum 2011-2014

Marknadsföringen har länge varit en svag punkt för Sagalund. Museet har saknat en igenkännlig visuell stil, samt en strategi och plan för marknadsföringen. Resultatet av dessa brister avslöjades i Dagmar Insight & Implementations publikundersökning: bara 20% av svarandena i regionen kände igen namnet Sagalund och enbart 8% hade någon gång besökt museet. Det blev uppenbart att Sagalund stod inför en mångårig utmaning att göra sig mer känt.

Enligt undersökningen kommer största delen av publiken från ett avstånd på högst 50 kilometer. Museets hemort Kimitoön har dryga 7000 invånare, medan de närmaste orterna med en betydlig svenskspråkig befolkning, alltså Åbo, Pargas och Raseborg, alla ligger på mer än 50 kilometers avstånd. Vi kan utgå ifrån att Kimitoöborna känner oss. Det logiska stället att rikta sin marknadsföring till blir då de finskspråkiga grannkommunerna: Sagu, Salo och Pemar.

För att förbättra marknadsföringen anlätades det lokala andelslaget Vinde, som arbetat på ett nytt helhetskoncept för Sagalund, inkluderande en visuell identitet och ett igenkännligt sätt att föra fram information på (s.k. ”tone of voice”).

Som ett centralt koncept lyftes fram hur Sagalund reflekterar sitt ursprung i den unika tidsmiljön vid sekelskiftet 1900.

Ytterligare ska vi lyfta fram och använda det som är unikt för oss. Lärarna på Vreta folkskola, Nils Oskar Jansson och författarinnan Adèle Weman var två unika personligheter som fanns bakom och kring Sagalund då det grundades. De utgör ett unikt kulturarv som bara Sagalund har. Därför bör vi använda dem som våra ansikten utåt i än större utsträckning än vad vi gjort tidigare.

Nya koncept för museiområdet och publikservicen

Sagalunds museiområde har hittills varit öppet för ströbesök varje dag i juni, juli och augusti, förutom midsommar. En snabb genomblick av besöksstatistiken visar ändå att två tredjedelar av sommarens museibesökare kommer mellan midsommar och slutet av juli. Under projekttiden har vi gjort försök med att levandegöra museiområdet med upplevelseverkstäder samt ”Stugfolk”, hantverkare och rollfigurer som arbetar på museiområdet (ett koncept som utvecklats tillsammans med Stundars). Efter den första sommarens försök kom vi fram till att Stugfolket bör koncentreras till de veckor som högsäsongen varar.

Stugfolket kan inte ersätta en guide. Det visade sig att varje gång vi hade Stugfolk, men ingen guide, blev någon tvungen att springa runt och visa alla husen åt besökarna. I stället för att frångå guiderna har vi beslutit att minska antalet guidade turer per dag till tre och i stället öka på turens längd och kvalitet.

En fråga som kvarstår blir om vi skall dra ner på personalmängden och servicenivån under för- och sensommar och eventuellt utvidga denna ”halvsäsong” till maj och september.

Det finns många utmaningar och problempunkter kring Sagalunds museiområde. Ett problem är att huvudbyggnaden, där biljettförsäljningen sker, står avsidet från själva museiområdet. Om man kommer in i huvudbyggnaden,

har man inte sett själva friluftsmuseiområdet. Samtidigt finns det en risk för att besökare hittar fram till friluftsområdet utan att hitta biljettförsäljningen och får inte den tillhörande informationen och kundservicen.

Vi har även fått feedback om att museibygnaderna och interiörerna i viss mån kan vara förvirrande. Alla är inte så insatta i historia och kan ha svårt att skilja mellan olika tidsperioder. Våra byggnader och interiörer representerar en variation av tidsperioder från sent 1700-tal till tidigt 1900-tal. Samtidigt kan det vara förvirrande för besökarna att man i vissa interiörer får ta i och pröva på saker, medan andra interiörer fungerar på traditionell ”se men inte röra”-princip.

I mitten av museiområdet, kring Vreta folkskola, har länge funnits ett slags tomrum. Detta tomrum håller nu på att fyllas av Sagalunds 27:e byggnad, Falla gård från Peder-så. Genom tillkomsten av Falla blir de viktigaste byggnaderna och miljöerna i Sagalund grupperade kring tre olika öppna områden; Vreta skolas plan med Falla, Museibyn och Villa Sagalunds plan.

Vi har också beslutit att förenkla konceptet kring tidsmiljöerna till två olika ungefärliga tidsperioder, som stöder konceptet ”Sagalund 1900”. Tidsmiljöerna blir ”för 100 år sedan” och ”för 200 år sedan”. Med andra ord tidigt 1800-tal – den tidsperiod som Nils Oskar Jansson arbetade för att musealisera, och tidigt 1900-tal, alltså Nils Oskars egen tidsperiod. De här tidsperioderna går att tillämpa på de större områdeshelheterna:

VRETA SKOLA OCH FALLA. Museets ”aktivitetscentrum”. I vår plan ingår att Vreta skola, skolan kring vilken Sagalund bildades, ska få en allt mer central roll i museets helhetskoncept. Skolan ska kunna användas som entré, där besökarna får inhandla sina biljetter samt starta och planera sina besök. Skolan inrymmer nu verkstadsutrymmen, rekvisitalager samt en 1940-tals skolsal, vilka alla tas i bruk.

Mittemot Vreta skola uppförs som bäst Falla gård, den levande lantgården där besökarna ska få leva lantgårdsliv med tidig 1900-tals nivå och där allting får röras och användas. I samband med den levande lantgården finns redan en tillhörande köksträdgård där barn lär sig nyttoodling, samt skolans gamla bastu, som kommer att användas som verkstad och bykstuga.

MUSEIBYN. Detta är den "gamla museibyn", det tidiga 1800-talets miljö. Här finns många av Sagalunds äldsta och värdefullaste byggnader som tingshuset från Engelsby Södergård och Brinkkulla torp från 1700-talet. Tillsammans med bondgården Linnarnäs Norrgård ger de en genomskärning av samhällets olika skikt: torpare, bönder och ståndspersoner. Linnarnäsgården utgör även en jämförelsepunkt till Falla gård: båda byggnaderna har en likadan stomme och man kan således jämföra hur en liknande byggnad ändras under 100 år.

VILLA SAGALUNDS PLAN. Villa Sagalund från 1911 är Nils Oskar Janssons och Adéle Wemans pensionärshem. Det är en miljö som kretsar kring de två enastående kulturpersonligheterna, ett kulturarv som är enbart Sagalunds. Kring Villan finns Nils Oskars odlingar, den första loftboden och det första torpet han flyttade till museet, samt Adéle Wemans lusthus från 1920-talet. På gräsplanen utanför villan försiggår också olika festligheter som Sagalund lever, med evenemang som folkdansuppvisningar, allsång och friluftsgudstjänster.

Museichefens dröm: Sagalund om 20 år

I framtiden utvecklar Sagalund konceptet med tidsresor och rollfigurer bland annat genom att ungdomar får utbildning i dramateknik och kan praktisera under sommaren på

museet. Genom den levande lantgården Falla får vi många kvadratmeter till för vår museipedagogiska verksamhet. Här startas olika typer av tidsresor med lågteknologiskt levande – man får erfara hur det var att leva i ett samhälle utan elektricitet och vattenledning.

I Falla trädgårdsland och uthus får besökarna själva skörda och bearbeta trädgårdens utbud. Vi vill sprida information om ekologiskt tänkande och självhushållningsprinciper. Barnen får själv lära sig lägga in och konservera grönsaker, stoppa korv och tillreda sin egen middag. Man får själv bära in vatten, hugga sin ved och värma spis och kakelugn samt laga mat utgående från vad som finns att tillgå på lantgården vid olika tidpunkter på året.

Vi samarbetar med olika gårdsbruk i fråga om mat-hantverk för att ha tillgång till lokala ekologiska produkter. Genom självhushållningen kan man också förlänga museisäsongen till vinterhalvåret. Alla årstider har sin egen charm att uppleva. Vi samarbetar med olika hantverkare på ön som kan besöka Falla som Stugfolk. Dessutom utvecklar de i samarbete med oss nya museala produkter som säljs i vår museibod.

År 2014 beviljades Sagalund status som barnkulturcentrum och fick finansiering från undervisnings- och kulturministeriet. Centrum för barnkulturcentret blir Falla gård. Barnkulturcentret är delvis utlokaliserat i samhället i skolor i Åboland och jobbar flitigt i samarbete med andra lokala hembygdsmuseer, organisationer samt lokala konstnärer. I samband med skolorna bygger man bl.a. upp egna trädgårds- och potatisland samt drivbänkar och lär sig anlägga en kompost. I odlings- och djurhushållningsverksamheten kommer vi att samarbeta med 4H och Axxell Brusaby. På museiområdet finns en fungerande brunn med gammaldags handpump. Museets väderkvarn har restaurerats för bruk och används flitigt för att mala mjölet vi använder i Falla.

I min framtidsvision av Sagalund ser jag ett nära samarbete med Wrethalla Ungdomsförening och deras utrym-

men. Nils Oskar Jansson har grundat båda institutionerna och jag ser ungdomsföreningens lokal som en självklar del av hela museiområdet. Jag tror att också museibesökarna uppfattar museet och UF-lokalen som en helhet. I framtiden kunde vi ha mycket mera gemensam verksamhet till bådas fördel. I Sagalunds framtidsvision finns bl.a. en gemensam utescen bakom Wrethalla med en läktare som kan svängas också mot museiområdet.

I min framtidsvision finns också drömmen om inkvartering åtminstone sommartid i samband med museiområdet i Vreta. I samband med inkvarteringen skulle vi också kunna ha en konstnärsresidens, ett sommarcafé samt ett litet bageri på området. Vi packar på beställning picknickkorgar för grupper med gammaldags kakor och småbröd. En historiskt klädd guide tar emot gruppen och för in till den stämningsfulla miljö, som de själva valt. Guiden skapar stämning med en inledande dikt, speldosa eller gammaldags vävbar skivspelare.

Traditionella rundturer med guide lever kvar i vår verksamhet också i framtiden. På området finns dessutom Stugfolk och olika hantverkare på plats under hela säsongen. Besökarna kan komma in i stugorna och slå sig ner till bords och umgås med personer från en annan tid. Stugfolket och hantverkarna kan också ha hantverk och lokala produkter till salu.

Vi har en egen trädgårdsavdelning som sköts och koordineras av en trädgårdsmästare. I trädgården anläggs flera nya bersåer och retreatplatser för personer som behöver platser för tyst reflektion. Tystnad är en bristvara i dagens samhälle.

I Sagalundgården finns en lunch- och kvällsrestaurang i nedre våningen. I Vreta skola kommer vi att ta emot museibesökarna samt sälja biljetter och godis. Byggnaden ska genomgå en grundlig renovering. Dessutom finns där en liten gästbostad för hantverkare och andra långväga gäster.

Sagalund är också återförsäljare för speciella produkter till andra museibodar.

I Dalsbruks bruksmuseum inreds nya arbetarbostäder. Våra nyaste miljöer är från 1980- och 2010-talet. Mekaniska verkstaden, Tackjärnsgjuteriet, Fjällstugan och Kolugnarna har alla aktiviteter mitt i brukssamhället på ett synligt sätt. Verksamheten är innovativ och interaktiv, men berättar också om lokalsamhällets närminne. Fjällstugan fungerar som en öppen förskola dit hemmavarande föräldrar och dagmammor kan komma med sina barn. I Mekaniska verkstaden visas film- och videoinstallation om arbete och verksamheten på bruket genom tiderna. Filmerna har gjorts i samarbete med museifolk, före detta arbetstagare och unga arbetslösa konstnärer. I samband med detta arbete återskapar man olika fabriksljud från Dalsbruk till en s.k. en ljudbank. Museet är tillgängligt dygnet runt. Vissa bildskärmar fungerar utomhus kvälls- och nattetid.

Nya miniatyrmodeller byggs upp kring hur verksamheten på järnbruket fungerade på 2010-talet före FN Steels konkurs och nedläggningen av verksamheten. Miniatyrerna belyser verksamheten under hela 1900-talet.

I Tackjärnsgjuteriet inreds en användbar smedja som är igång dagligen. Smedjan hyrs ut till smeder som jobbar traditionsenligt och förevisar sitt arbete för museibesökarna. De kan också sälja sina produkter. Här kommer också grupper att få lära sig olika gjutningstekniker.

På läsmuseet i Björkboda startas en frivilliggrupp. Gruppen träffas en gång i veckan och deltar med att kläcka idéer och utveckla verksamheten i läsverkstaden. Gruppdeltagarna kan senare använda sig av museet som samlingspunkt och får gärna medverka som fackexperter, när grupper besöker museet. Det är tänkt att museet väcker till liv en by som annars förlorat en stor del av sin lokala service.

Levandegjorda museimiljöer

VICTORIA NYLUND

UNDER DE TRE ÅR PROJEKTET PÅGÅTT har Stundars aktivt arbetat för att förnya och förbättra museets visningskoncept sommartid.

Tidigare hade vi guideade turer i museet varje hel timme. Guidningarna gick på besökarnas språk, svenska, finska eller engelska eller ibland alla tre samtidigt.

Allt mer märkte vi att detta visningskoncept var för snävt för våra besökare och att vårt museum har så mycket mer att erbjuda. Redan år 1993 utförde vi i liten skala programmet "Amerikabrevet" som baserade sig på brev hemskickade från Amerika. Detta var ett sätt att levandegöra museet, mera en punktinsats än ett helt program. De följande åren gjordes varje sommar någon form av liknande program. Under åren 2006–2010 erbjöd vi "torsdagstidsresor" först varje torsdag och senare utökades dessa till både onsdag och torsdag. Detta var ett väldigt lyckat koncept som lockade en stor mängd besökare och tillförde en ny dimension till visningarna av museet. Hela tiden fortsatte vi med guideade turer varje hel timme.

År 2011 beviljade Svenska kulturfonden medel för projektet Museala Vardagsrum, blev det aktuellt att ta steget fullt ut och levandegöra hela museet hela sommaren. Vi beslöt oss för att helt frångå guidningar varje hel timme och istället låta sommarpersonalen "flytta in" i museistugorna och leva ett vardagsliv som det kan ha sett ut år 1903.

Orsakerna till att vi valde året 1903 är flera. Dels hade vi redan en hel del material samlat om året, detta spa-

rade en del arbetet inför satsningen, dels är år 1903 i Solfby i Österbotten ett ganska turbulent år. Det händer en hel del: emigrationen till Amerika når sin kulmen, människor flyttar in till Vasa (Nikolaistad) för att söka arbete i de nya fabrikerna, nya moderna redskap dyker upp både i hemmen och i lantbruket. Föreningslivet blomstrar och i Finland sker en förryskning. Det är en brytningstid från något gammalt till något nytt. Frågor som: Hur uppfattas detta i Solf? Är man för eller emot nya saker? Hur påverkar världshändelser livet i byn? är aktuella.

Det finns med andra ord en hel del att arbeta med kring året 1903 fastän det i sig inte är något märkesår med någon extra stor och spektakulär händelse.

När vi bestämt oss för att ta steget fullt ut och levandegöra museet ville vi få reda på så mycket som möjligt om året 1903. Vad hände internationellt, nationellt, lokalt i Vasa (Nikolaistad) och i Solf? Vad åt man? Hurudana kläder hade man? Vad förtjänade man? Vad fanns att köpa i butiken? Vad drömde man om? Hur ville man leva sitt liv? En del av dessa frågor kunde vi få svar på ur våra egna samlingar och litteratur, annat behövde vi hjälp med.

Vi beslöt oss för att bjuda med Vasa landsarkiv i projektet. Samarbetet med arkivet gick till så att vi levererade en önskelista med ämnen vi ville veta mera om till arkivet och de sökte fram källor vi kunde hitta information i. Vi forskade sedan i dessa källor. Dessutom gjorde man på landsarkivet en utställning om år 1903 ur samma källor. Denna

utställning gjordes i två exemplar och visades parallellt i Vasa på landsarkivet och i Korsholm på Stundars. I och med samarbetet fick arkivet mer synlighet och vi fick en ovärderlig hjälp.

Det första året vi hade vårt "1903" program anställde vi fyra stycken "guider" och tre stycken skolungdomar. Därtill arbetade oftast en av den fastanställda personalen i museet varje dag. Vi har under de senaste tre åren även aktivt bjudit in hantverkare som är knutna till museet att delta i detta program. I praktiken betyder det att vi hade 3–5 personer i museet dagligen. Dessa personer hade som uppgift att "leva år 1903". Vi valde att ta med Lanthandeln, Bondstugan och Smedens stuga i programmet. Att det blev just dessa byggnader föll sig naturligt eftersom de ligger rätt till, man ser dem bra när man kommer in på museiområdet och de är alla representativa på sitt sätt. Förutom dessa inomhusmiljöer rörde sig personalen över hela uteområdet.

För personalen blev det en större mängd kunskap att ta till sig. Dels skulle de lära sig allt om museet och byggnaderna och föremålen man även lärt sig tidigare år, dels skulle de lära sig en mängd fakta om år 1903. De behövde också sätta sig in i sina "roller" – hurudana människor skulle de ha varit år 1903? Skulle de ha drömt om äventyr i Amerika eller skulle de ha velat stanna kvar på hemgården? Skulle de ha valt att satsa på utbildning, var detta möjligt? Drömde de om att gifta sig? Ville de flytta in till staden och var de aktiva i föreningslivet? Hurudant var deras förhållande till andra människor i byn?

När det gäller de olika museibygnaderna så fanns det en del att ta hänsyn till. Vi är ju trots allt ett museum med de begränsningar och möjligheter det innebär. I Smedens stuga var det lätt, den är redan anpassad för museipedagogisk verksamhet och allt i den stugan får och bör röras. Här finns dubletter och kopior av föremål, här kan man elda och baka, här finns även vattenkran både ute och inne. I Lanthandeln som är en rent museal miljö bestående av en handel, ett postkontor, en kammare och ett kök fick vi

rensa ur en hel del föremål och lägga till annat som inte var lika ömtåligt. Till Lanthandeln "flyttade" en handlardotter/son in. Ibland hade de en piga/dräng med sig. Här bakade man sockerkaka och kokade lite bättre mat, läste dagstidningen från år 1903, från Vasa landsarkiv fick vi låna både det svenskspråkiga Wasabladet och den finskspråkiga tidningen Waasa, sydde på trampmaskinen, broderade samt sålde och förde bok i affären. I Bondstugan hade vi förmånen att ofta ha någon av våra hantverkare placerade. Bondstugan är vår finaste och mest känsliga byggnad. Vi ville gärna ha den öppen så att besökarna kunde se den samtidigt som det är svårt att levandegöra väldigt mycket i den eftersom miljön är musealt känslig. Oftast arbetade de som var stationerad i Bondstugan utanför på gårdstunet med diverse snickeriarbeten, vässte knivar, liar o.s.v.

Utesysslor som passar bra att göra i museet är bl.a. att slå gräs och barka stockar. Ett litet trädgårdsland försökte vi oss också på. Drängarna och pigorna kan ju i princip utföra det mesta av utarbetet på museet så länge de ändå har besökarna som första prioritet.

Dagligen utfördes sysslor man skulle ha gjort i byn år 1903. Det lagades mat, tvättades kläder, handlades, togs hand om djuren, slogs gräs, klövs ved m.m. Dagligen bjöds också på en gammaldags skollektion, här hade vi skilda klockslag för svensk- och finskspråkiga lektioner. Barn hade ett speciellt två timmar långt program där de bl.a. fick baka och mata djuren. Förutom dessa återkommande sysslor fanns det en hel rad sysslor som bara behöver göras ibland: svarta spisen, lappa kläder, skriva brev, packa väskor, tälja räffspinnar, vässa knivar och liar. Och förstas prata och skvallra! Vad skulle ett liv i byn vara utan diskussioner, rykten och skvaller?

Efter att ha provat på detta koncept i några år är vi helt säkra på att vi inte går tillbaka till där vi startade. Men, vi har märkt att vissa besökare vill ha en mer teoretisk guidning. Därför har vi kommit fram till en medelväg som passar oss, de resurser, den personalmängd och de besökare vi

har just nu. Vi kommer fortsättningsvis att ha "1903" i museet men vi kommer också att erbjuda mera traditionella guidningar, skollektioner och övrigt schemalagt program. I det schemalagda programmet kan finnas allt från att mata djuren till att snickra. Med ett schema blir programmet överskådligare för våra gäster och lättare att strukturera för vår sommarpersonal. Sommaren 2014 invigde vi en fast utställning med dockor, ljud och berättelser från lokalsamhället i den del av museet vi kallar för "Grå byn". På detta sätt kan vi erbjuda upplevelser både för de besökare som vill ha ett schemalagt program och för dem som vill vandra omkring i egen takt.

Lönar det sig att satsa på ett mera levande museum?

Ja, det lönar sig på många olika plan. Personalen eller de frivilliga som arbetat med museet i många år får en nystart och ett nytt mål att arbeta för, besökarna får uppleva museet på ett nytt sätt.

Viktigt att komma ibåg när man inleder en omstrukturering:

- Alla behöver vara involverade och införstådda med att det är en bra idé, allt från styrelse till vaktmästare till museipedagog och frivilligarbetare.
- Inget sker över en natt, inte heller över en säsong.
- Våga prova och våga misslyckas! Ibland lyckas man bättre, ibland sämre.
- Titta på vad andra har gjort. Det är viktigt att inspireras av andra och sedan göra en egen variant av det och onödigt att uppfinna samma sak flera gånger.
- Samarbeta med andra museer, hantverkare, arkiv, kultursekreterare eller någon annan bra samarbetspartner på orten.

Kommentarer och reflektioner av sommarpersonalen

SOMMAREN 2013/1903

JAG SOMMARJOBBADE PÅ STUNDARS en sommar innan 1903-satsningen började. Då var det upp till sex guidningar per dag, förutom på onsdag och torsdag, som var tidsresedagar. Dessa dagar var de allra roligaste. Museibyn levde upp och så även personalen. Strikta västar med namnbrickor fick bytas ut mot smutsiga förkläden och huvuddukar. Det är mycket lättare att få tvätta, sköta affärer i lanthandeln och plocka ägg på tre språk, än det är att behöva hålla en guidning på samma tre språk.

Det ska inte stickas under stol med att det ändå behövs väldigt mycket jobb för att få ett projekt som 1903 att vara trovärdigt för besökarna. Jag tror det är ett av nyckelorden. Trovärdighet. Det måste finnas så mycket kunskap i botten, under ytan, för att det ska bli trovärdigt. Personalen måste ha digra roller med så mycket kunskap, som egentligen borde sitta i ryggmärgen, för att kunna hålla uppe den illusion som ett sådant här projekt ändå eftersträvar. Det måste finnas en struktur, så att personalen vet vad som förväntas göra. Vilka sysslor ska göras när, och hur, och av vem? Vi hade inte så mycket kunskap eller struktur som vi hade behövt. Det var här som min egen bakgrund som levande rollspelare kom in – vad ska vara korrekt historiskt återberättande, vad ska vara improviserade upplevelser för besökarna? Är det bättre att som pigan Lovisa dra till med hur mycket en båtbiljett till Amerika kostade år 1903, eller borde jag gå ur roll och som guiden Sandra erkänna att jag inte vet? För så var det ofta: att jag inte visste. Det finns inget sätt att förutsäga alla de, ibland helt sanslösa, frågor som kommer från besökarna.

Det knepigaste var nog att få besökarna att förstå konceptet, att få dem att tala till lanthandelns piga Lovisa och inte till sommarguiden Sandra. Det är förstås inte möjligt och inte heller eftersträvarsvärt att vara i roll hela tiden, men om besökarna vore medvetna om konceptet med 1903-års karaktärer, så skulle det också vara lättare att glida från Lovisa till Sandra och tillbaka till Lovisa igen, för att kunna erbjuda så mycket som möjligt av både tidsreseupplevelser och mer traditionell guidning.

Det bästa var att gränsen mellan arbete och paus blev flytande, precis som den var år 1903. Det var lika mycket jobb som nöje att hämta ved, laga upp en eld för att koka potatis och ständigt springa bakom lanthandelns disk för att berätta för besökare om alla de varor som stod till buds år 1903. Det var lika mycket arbete som vila att, då bullarna hade gräddats klart, duka upp för eftermiddagskaffe i gräset utanför lanthandeln och ta sig tid att prata med kollegerna som alla samlades runt kaffepannan. Det var när dagarna flöt på, utan skarvar mellan arbete och vila, utan hackiga byten mellan rollen som piga och arbetet som guide, som det kändes som om trovärdigheten var som bäst.

SANDRA HOLMQVIST

SJÄLV VISSTE JAG INTE SÅ MYCKET om år 1903 i vår historia. Men efter att ha fått bra handledning samt material, så har jag lärt, och kunnat lära andra om hur det var att leva i Österbotten år 1903.

MAGNUS LÖFROTH

Museet som samhälleligt vardagsrum – integrerande och terapeutisk verksamhet

LI NÅSE & JOHN BJÖRKMAN

EFTERSOM VI INOM PERSONALEN på Sagalund känner väl till olika typer av terapiformer i samhället har ett intresse uppstått att utveckla en motsvarande verksamhet också i Sagalund. Museerna är fantastiska miljöer för sådana målgrupper i samhället, som på något sätt mår dåligt. Det känns som om tiden i museimiljön går långsammare än i samhället i övrigt. Tiden har på sätt och vis stannat upp.

Litet erfarenhet av dylik verksamhet har vi sedan tidigare. Åren 1988–2005 höll Kårkulla samkommun ett café med personal med funktionsnedsättning på Sagalund.

År 2010 beslöt vi att aktivt börja utveckla museiterapi. Vi har haft en terapigrupp som fungerat i samarbete med Åbolands sjukhus psykiatriska avdelning. Personer från öppna vården har inbjudits att delta i vår verksamhet. I samråd med öppna vården beslöts att gruppen skulle omfatta högst 5–7 deltagare. Vi planerade som tema trädgårdsterapi och skörd, men det visade sig att deltagarna själv hellre ville jobba med kreativ verksamhet. Man beslöt att göra en gris med kultingar i pappersmassa till vår pedagogiska ladugård. En del jobbade aktivt med grisen, andra tillförde arbetet bara stöd genom sina idéer och goda råd. Det kändes ändå som ett gemensamt arbete med ett fint resultat.

Gemensamma måltider har varit extra viktiga för terapigruppen. Sammankomsterna börjades med en kaffestund

och avslutades varje gång med en gemensam lunch. I början åt man i eget utrymme, men med tiden tyckte man det var roligt att besöka vårt lunchcafé. Till deltagarna betalades också reseersättning. Undervisningsministeriet stödde terapiprojektet i början.

Följande år arbetade gruppen faktiskt i trädgården och byggde bl.a. en lövsal bakom Tjuda pedagogi. Lövsalen ska användas som ett avskilt "meditationsrum" för dem som söker en tyst plats på museet. Senare har gruppen samlats i bagarstugan, där de tillrett och ätit traditionella maträtter tillsammans.

Vi planerar att utveckla terapigruppen till en kreativitetsgrupp, där också andra daglediga, arbetslösa och pensionärer kan delta. Vi erbjuder skapande verksamhet i samarbete med Svenska studiecentralen för att kunna inbjuda olika hantverkare att aktivera deltagarna. På detta sätt får deltagarna möjlighet att pröva på olika hantverkstekniker.

År 2011 inbjöd vi också arbetslösa och daglediga till en aktiveringsdag varje vecka. I början deltog fem personer i verksamheten. Gruppen deltog bl.a. i att bygga ett utställningsutrymme. Man fick också lära sig marmorera papper och trycka tyg samt fläta i näver. En del sydde hängare till museets lager, andra lagade produktförpackningar. Vissa deltog också i museets evenemang på sommaren samt museets studieresor. Sysslorna valdes delvis enligt deltagarnas

önskemål. Också i detta fall var den gemensamma lunchen viktig del av den sociala samvaron. En av deltagarna kommer fortsättningsvis en gång i veckan och jobbar tillsammans med oss.

En bagarstuga för lärvilliga entusiaster

För ett antal år sedan fick Sagalund till sitt förfogande en gammal bagarstuga, som är i kommunens ägo. Bagarstugan hade restaurerats av den lokala byggnadsvårdsföreningen Curatio, som en del av ett projekt för att skola upp byggnadsrestaurerare.

Bagarstugan omfattar en stor bakugn, en rymlig bastu med en ugn av gammal typ, samt en stor bykstuga och ett kök. Det har varit en utmaning att få igång verksamhet där, speciellt då det inte är lätt att lära sig använda den gamla byggnaden med gammal teknik och speciella ugnar. Men det har visat sig att just utmaningen att lära sig använda bagarstugan har blivit en fördel. Entusiaster för gamla eldstäder, traditionellt brödbak och bastubadande har börjat hitta till bagarstugan då den är igång. Lärandet har blivit en social process, som engagerar både personal och utomstående entusiaster och experter tillsammans.

Samma människor som intresserar sig för eldning i bakugnar är ofta också intresserade av traditionellt brödbak. Olika gånger provar vi på olika traditionella bröd och bakugnsrätter och bjuder in olika bagare som utbyter recept och uppvärmningstips. En dag besöktes bagarstugan av ett par som sade sig vara degrotssamlare – de uppgav sig ha ett hundratal historiska degrotter, och tog tacksamt emot en bit av vår bagares ärvda rot.

Att bagarstugans bastu med sin enorma stenugn även framkallat en hel del intresse är mindre överraskande. Allmänna bastukvällar har skapat en god gemenskap bland dem som deltagit – och dem som deltagit i bakandet.

Vem är framtidens museipublik?

JOHN BJÖRKMAN

SOM EN BÖRJAN TILL PROJEKT Museala vardagsrum beställdes i oktober 2011 av Svenska kulturfonden en publikundersökning för museerna Stundars och Sagalund. Undersökningen utfördes av Dagmar Insight & Implementation och är särskilt värdefull eftersom den inte bara riktat sig till museibesökare, utan även icke-besökare. Undersökningen baserar sig på frågelistor, som besvarats av sammanlagt 588 personer i museernas närregioner (Österbotten och Egentliga Finland).

Undersökningen innehåller bland annat en demografisk uppdelning på hur flitigt olika köns- och åldersgrupper besökt friluftsmuseer under de senaste två åren:

K 18-35	K 36-50	K 51+	M 18-35	M 36-50	M 51+
24%	14%	17%	10%	20%	23%

De flitigaste friluftsmuseibesökarna är alltså unga kvinnor och äldre män. Minst besöks friluftsmuseer av unga män och kvinnor i åldern 36–50.

I genomsnitt har 18% av svararna besökt ett friluftsmuseum under de senaste två åren, medan 34% kunde tänka sig ett besök. Det finns alltså rum för förbättring i besöksantalen, om vi kan nå den intresserade publiken. Men vad är de ute efter? Följande tabell, som har en nyckelroll i undersökningen, reder ut med vilka kriterier publiken väljer sina fritidsaktiviteter:

Kriterier för val av fritidsaktiviteter

Ett program/föreställning som intresserar mig	11 %
Jag får tankarna loss från vardagen	9,1 %
Trevligt att gå med vänner	8,7 %
Trevligt att gå med familjen	8,2 %
Jag vill lära mig intressanta saker	7,5 %
Förmånligt inträde	6,2 %
Underhållning, som inte kräver mycket eftertanke	5,6 %
Jag vill ha intellektuella utmaningar	5,1 %
Är närbeläget	4,5 %
Det är lätt att skaffa sig en biljett	4,0 %
Tidsfördriv för barn	3,8 %
Ett bekant mål från förut	3,8 %
Något som rekommenderas av vänner	3,7 %
Flexibla öppethållningstider	3,6 %
Det är en vana eller tradition att gå	3,4 %
Hjälper mig förstå lokala kulturtraditioner	3,1 %
Ger goda samtalsämnen	2,2 %
Erbjuder traditionella kulturformer	1,9 %
Trevligt att gå ensam	1,8 %
Jag vill understöda besöksmålet	1,7 %
Erbjuder moderna kulturformer	1,0 %

I toppen av kriterierna finner vi vissa tendenser som urskiljer sig: dels verkar det finnas en publikgrupp som på sin fritid vill ”koppla av” från vardagen, dels en grupp som är sugen efter att få lära sig nytt och som söker utmaningar. Vi kan anta att de här två grupperna utesluter varandra. Den sociala aspekten i hur man tillbringar fritiden är också viktig: man gör helst besök i sällskap av familj eller vänner.

Segmentering av publiken

Utgående från kriterierna för fritidsaktiviteter som presenterats ovan, har Dagmar grupperat publiken i fem segment som urskiljer sig från varandra. Uppdelningen är följande:

27%	Vill ta det lätt
24%	Vill koppla bort från vardagen
20%	Fokuserar på familjen
18%	Söker stimulans och utmaning
11%	Är intresserade av tradition och historia

De två största grupperna, alltså de 27% som vill *ta det lätt* och de 24% som vill koppla bort från vardagen, framstår enligt Dagmar som svåra att locka till museibesök. Gruppen som vill ta det lätt består till en stor del av ensamboende män och kvinnor i arbetslivet. Deras främsta fritidsintressen är konserter i lätt musik och biografbesök. Gruppen ligger långt under medeltalet i att ha besökt eller överväga besök till friluftsmuseer.

Gruppen som *villkopplabort* från vardagen består huvudsakligen av människor mitt i arbetslivet, till en del med mer ansvarsfulla jobb. De utmärkande kriterierna för gruppen är att de prioriterar umgänge med vänner och underhållning som inte kräver för mycket tänkande. Gruppen är flitigast på att besöka biografier, konserter, teaterföreställningar och idrottsevenemang. Museer finns också på listan, men tillhör inte de mest lockande alternativen.

Den *familjefokuserade* gruppen är lätt att definiera: den består av familjer med små barn, som tillbringar sin fritid med att umgås med familjen. Familjer söker stimulans för barnen, men ofta också på föräldrarnas villkor. 19% av de familjefokuserade har besökt ett friluftsmuseum inom två år och 35% överväger ett besök. Andra populära besöksmål är tema- och vattenparker, djurparker och vetenskapscentra.

Stimulansökarna utmärker sig som aktiva människor som vill utveckla sig själv. En stor del av gruppen har akademisk utbildning. Gruppens utmärkande fritidsintressen är en vilja att lära sig nya saker, söka intellektuella utmaningar och samtalsämnen. Gruppen är mycket aktiv på att besöka alla slags fritidsmål, även museer.

En sista grupp på 11% utgör friluftsmuseernas kärnbesökargrupp. Dessa 11% är utpräglat *intresserade av tradition och lokalhistoria*. De är också intresserade av intellektuella utmaningar och av att lära sig nya saker. Det är värt att notera att mer än hälften av segmentet består av män äldre än 51 år. För denna grupp behöver inte ett friluftsmuseum komma med särskilt märkvärdigt programutbud, men nya utställningar och evenemang lockar till upprepade besök.

Dagmars analys av publiksegmenten visar att traditionsentusiasterna, 11% av publiken, utgör friluftsmuseernas besökarkärna, men att det finns en hel del outnyttjad publikpotential i andra segment. Barnfamiljerna och stimulansökarna är de mest sannolika kompletterande grupperna. Många friluftsmuseer har redan i en tid satsat på program för barnfamiljer. Barnfamiljerna är en tacksam grupp i och med att de gärna kommer på nya besök om ett mål varit lyckat. De kommer ofta också i grupp med många vuxna med. Det är ändå viktigt att nå ut med informationen om att museet är ett bra familjebesöksmål. Stimulansökarna kan antagligen bäst lockas med kurs- och hantverksprogram, vilket också måste marknadsföras tillräckligt.

JOHANNA KAAKINEN

Docent i psykologi, aktiv Sagalundbesökare och användare av Sagalunds bagarstuga.

"FÖR MIG ÄR SAGALUND INTRESSANT för att det presenterar levande historia. Här får man veta hur vardagen var för hundra år sedan. Eftersom jag själv håller på och renoverar mitt hus enligt gamla metoder så har det också varit spännande att följa med flytten och uppbyggnaden av gården Falla. Dessutom har jag kunnat vända mig till Sagalund med frågor som rör mitt eget renoveringsprojekt, vilket varit mycket värdefullt.

Om jag fick önska mig något av Sagalund så vore det kurser av olika slag, t.ex. hantverks- eller örterkurser. Överlag är jag intresserad av all verksamhet som tar ett praktiskt grepp på historia."

EVA-MARIE BACKNÅS

TORBJÖRN HÄGG

Pensionerad skolrektor, volontär på Sagalund

"DÅ JAG VAR LITEN var min pappa aktiv i hembygdsverksamheten i Oravais och intresset smittade av sig. Nu när jag har jobbat i 36 år i Kimito och rört mig mycket på ön känner jag mig hemmastadd här. Det sitter väl lite i blodet att intressera sig för hembygden. Och som folkskollärare av den gamla stammen har jag lärt mig att man skall engagera sig för bygden där man bor och arbetar.

Volontärverksamheten ger mig en hobby, med möjlighet att träffa både gamla och nya bekanta. Den sociala biten är nog viktig. Och det är viktigt att hålla sig igång – nog hinner man sitta på kommunalhemmet sedan."

JOHN BJÖRKMAN

Stundars samarbete med Vasa universitet, handelsvetenskapliga institutionen och institutionen för marknadsföring

VICTORIA NYLUND

INOM VASA UNIVERSITET finns ett program kallat "konseptiverstas" - en s.k. konceptverkstad och drivs gemensamt av marknadsförings institutionen och enheten för samtids finska och översättning.

Konceptverkstaden riktar sig till studerande på magistersnivå och ger dem, förutom ett verkligt projekt, även möjlighet att utveckla sin förmåga till problemlösning och till att uppträda inför grupp. Verkstaden har under flera års tid utfört arbeten för olika företag (VASEK, Vasaregionens utveckling, om trähusens image bland unga) och institutioner (Österbottens förbund, om varför studerande som blir färdiga flyttar från orten) i Österbotten. Inom konceptverkstaden arbetar man med företagsnära utvecklingsprojekt.

En del av de kreativa och smått galna idéer som kan uppstå inom projektet verkar som stor inspiration för de företagare som har förmånen att delta.

Efter att Stundars fått och studerat Dagmars publikundersökning insåg vi att vi ville ha hjälp med att utforma nya program utgående från undersökningens resultat. Vi inledde ett samarbete med Vasa universitets konceptverkstad och utgående från de besöksgrupper som utarbetats i Dagmars publikundersökning bad vi studeranden att utarbeta nya program för oss.

Uppgiften vi gav var att utveckla ett marknadsföringskoncept för Stundars sommarsäsong med barn och barnfamiljer i fokus. Vi ville få ett program som får dem att vilja komma till oss "vanliga dagar" och som får familjerna att vilja besöka oss upprepade gånger under en sommar. Vi gav de studerande en fiktiv budget på 8000€ i vilken vi ville

att det skulle ingå planering, genomförande och marknadsföring av ett program. Och framförallt skulle slutprodukten vara realistiskt genomförbar vad gäller personalresurser och museiområde.

Totalt deltog 25 studerande i projektet och fördelade på sex grupper levererade de i slutändan sex olika rapporter med förslag till förbättring av Stundars program. Alla rapporter var välgjorda, innovativa och fyllda med fördomsfria idéer om hur man kunde utveckla arbetet och programutbudet på Stundars.

Ur rapporterna har vi sedan valt ut det vi anser att bäst kan fungera på vårt museum.

På lång sikt kommer vi säkert att ha nytta av flere av de idéer som kom fram. Till exempel kommer vi att använda oss mera av olika temadagar och -veckor. Förutom programpaketen var det intressant att se hur marknadsföringen var planerad. Här blev vi speciellt förvånade över användningen av radioreklam som, utgående från rapporterna, är ett relativt billigt sätt att snabbt nå en stor publik. Slutligen kommer vi säkert att gå tillbaks till rapporterna för att hitta intressanta källor till vidare forskning.

Vårt samarbete med Vasa universitet fungerade väldigt bra och redan från vårt första möte med de studerande var vi glatt förvånade av hur väl de satte sig in i uppgiften och letade fram material om ämnet i fråga.

När man ger sig in i ett samarbetsprojekt måste man givetvis vara beredd att bidra med egen tid och energi. Samarbetet med universitetet krävde, trots dess omfattning, en förvånansvärt liten insats från oss på museet. Det mesta

arbetet gjorde vi i början när de studerande skulle sätta sig in i uppgiften men inte heller det var så omfattande. Det som tog övervägande mest tid var att studera rapporterna för att kunna plocka ut det som vi kan ha nytta och intresse av att utveckla.

Det var väldigt inspirerande för oss på Stundars att få möjligheten att samarbeta med Vasa universitet och det har gett oss många nya idéer för hur vi kan utveckla vårt museum till att bli ännu bättre. Vi fick till exempel väldigt många förslag på någon sorts maskot till museet, något som genast skulle kunna förknippas med Stundars. Ett annat förslag var ett veckoschema med de olika program vi erbjuder. Sommaren 2014 tog vi i bruk ett schema som ska göra det lättare för våra besökare att planera sitt besök på museet.

VECKOSCHEMA PÅ STUNDARS MUSEUM SOMMAREN 2014, VANLIGA DAGAR

Alltid: 1903 i museibyn

Kl. 11 Pröva på station (se schema)

Kl. 12 Guidning

Kl. 13 Skollektion

Kl. 14 Pröva på station (se schema)

Kl. 15 Guidning

Grå byn, leklandhandel, lekfähus, snickarbod, djur, utställningar, café + butik

DAGSSCHEMA SOMMAREN 2014

V.26	Må 23.6	Ti 24.6	Ons 25.6	To 26.6	Fre 27.6	Lö 28.6	Sö 29.6
11-12	Baka	Bygga	Baka	Hantverk	Bygga	Leka	Leka
12-13	Visning i Museibyn	Visning i Museibyn	Visning i Museibyn	Visning i Museibyn	Visning i Museibyn	Visning i Museibyn	Visning i Museibyn
13-13.30	Skollektion	Skollektion	Skollektion	Skollektion	Skollektion	Skollektion	Skollektion
14-15	Utearbete	Leka	Utearbete	Hantverk	Hushållsarbete	Utearbete	Utearbete
15-16	Visning i Museibyn	Visning i Museibyn	Visning i Museibyn	Visning i Museibyn	Visning i Museibyn	Visning i Museibyn	Visning i Museibyn
11-16	År 1903 i Museibyn: djur, konstutställning, grå byn, lekhandel, lekfähus, snickarbod, lekpark, café och butik						

Minnesmaterial för seniorer

VICTORIA NYLUND

IBLAND KAN INTE BESÖKARNA ta sig till museet. Det finns många olika orsaker till detta, t.ex. är busskostnaderna för dyra, benen för svaga eller gruppen för stor. För de grupper och personer som tycker det är svårt att komma till oss har vi utvecklat ett material som är lätt att flytta och ta med sig. Allt som behövs är några väskor och ibland en dator. På det här sättet kan vi ta med oss en liten del av museet och besöka de som annars inte skulle kunna ta del av vad vi och museet kan erbjuda. Det är också ett bra sätt för oss att visa museet vintertid när det är svårt att ta sig in i museistugorna.

Varför minnesmaterial?

Det är ju så att gamla föremål kan väcka minnen till liv och är en bra utgångspunkt för att starta ett samtal. Fastän närminnet sviker finns ofta tydliga minnen kvar från det förlutna. Upplevelser från barndomen och uppväxten finns kvar länge hos dem som drabbats av en minnessjukdom.

Att tänka på, prata om och att få dela minnen kan bidra till att bevara självkänslan och stärka identiteten hos den som drabbats av en demenssjukdom. Att få omge sig med bekanta föremål och bli inbjuden till samtal kring dessa kan öka viljan att kommunicera. I vårt material presenteras föremål från vardagslivet förr, från barndomen, skoltiden och yrkeslivet. Olika föremål väcker olika associationer - t.ex. presenteras fotografier och bruksföremål, men även föremål som stimulerar smak, lukt och hörsel.

Stundars minnesmaterial är framtaget för personal inom äldreomsorgen men kan även vara ett stöd för anhöriga i kommunikation med sin närstående.

Minnesmaterialet har tagits väl emot. Förutom att materialet varit utlånat till servicehem har vi besökt olika pensionärsträffar där vi visat materialet och tillsammans med deltagarna i träffarna diskuterat, druckit kaffe, lekt och kommit ihåg ”förr i tiden”. Vi har också haft möjlighet att visa materialet för studerande inom vårdbranschen.

Minneshelheter vi presenterar:

Livet hemma (1920–1930) – innehåller faktablad om Finlands och Vasanejdens historia, högläsningmaterial (om säljakt), tips på samtalsämnen, faktablad till de olika föremålen: tändstickor, tobak, lemonad, sockertopp, sockeryxa, kaffekvarn, kaffeböner (även råa att rostas), kaffesurrogat m.m.

Vardagsliv (1920–1930) – innehåller faktablad om Finlands och Vasanejdens historia, högläsningmaterial (säljakt), tips på samtalsämnen, fotografier och föremål som hör till dessa. Teman: tvätt, bröllop, häst, dikesgrävning, skörd och sädd, pärtspikning.

Skolan (1920–1930) – innehåller nationell och lokal skolhistoria, axplock från svenskösterbottnisk skolvardag på 1920–30-talet, portfölj med föremål: griffeltavla, bläck och

stiftpenna (extra pennor för användning), stilskrivningshäfte (extra för användning), Biblisk historia, Boken om vårt land, mjölkflaska, handarbete, m.m.

Bildmaterial – stämningsbilder från museet och samlingarna. Tre olika teman: interiörer, människor och föremål. Bilder med beskrivande text. De olika helheterna kan mot beställning kombineras med föremål ur museets samlingar

Sådana här minneslädor, -korgar eller väskor förekommer på många museer och servicehem i olika utformning. Vilka teman man väljer att visa beror på vilket sorts museum och hurdana samlingar man har. Ibland kan det räcka med enbart ett fåtal föremål och ibland vill man göra en större helhet och plocka med mera föremål och fakta.

Stundars minnesmaterial kan lånas kostnadsfritt. Vill man att museets personal kommer med och berättar om materialet tillkommer kostnad.

Studieresor

GUNILLA SAND

FRILUFTSMUSEERNA ÄR MÄSTARE i att lära och låna av varandras idéer. Det kan vi konstatera efter att ha gjort tre intressanta studieresor till olika friluftsmuseer runt om i Europa: april 2012 till Danmark, augusti 2013 till England och april 2014 till Sverige.

Under dessa resor har vi sökt inspiration till hur vi själva kan utveckla våra friluftsmuseer. En av de många fördelarna med att göra en studieresa är de kollektiva intryck man får ta del av tillsammans med kollegorna.

Friluftsmuseerna på de ställen vi besökte lånar friskt av varandras idéer. "Alla" satsar på butiker och bagerier där besökare på riktigt kan köpa tidsenliga varor. På så sätt får museerna inkomster och besökarna får samtidigt upplevelser att avnjuta eller ta med sig hem som minnen. Friluftsmuseernas stadsavdelningar påminner också väldigt mycket om varandra genom att här finns butiker, verkstäder och bostäder i hela kvarter. Såväl interiörer som exteriörer känns mycket trovärdiga. Satsningarna på pedagogisk verksamhet för barn, men även minnesträning för äldre är också till stor del liknande. Den Gamle By i Århus, Jamtli i Östersund och Black Country Museum i Birmingham har likaså byggt upp tidsenliga tivolin med karuseller och tombola – på så sätt får barnen en traditionell lekpark mitt inne i museikomplexet. Det finns långt flera paralleller än så här förstås. De är så många att man förstår att respektive museiansvariga gjort studieresor hos varandra och sedan beslutat sig för att kopiera så mycket som bara är möjligt. Det här är egentligen ganska befriande. Vi är ibland lite för rädda för att dra nytta av varandras erfarenheter.

De friluftsmuseer vi besökt under våra resor är för våra förhållanden stora till omfång och verksamhet. Black Country Museum täcker ca 26 hektar, den viktorianska staden Blists Hill omfattar 52 hektar och även danska Den Gamle By har en ansenlig storlek. Storleken och omfattningen på dessa museer gör att du som besökare verkligen går in i en gammal stad eller i en hel by. Lägg därtill omsorgen om alla detaljer: människor i tidstypiska kläder, handtryckta affischer, butiker, arbetsdemonstrationer o.s.v. Det är just den stora mängden detaljer som gör intryck. Bakom nästa gatukrök så fortsätter museet och bakom nästa dörr kan man se nästa butiksinredning med varor att köpa – på riktigt.

Trots att vi besökte dessa museer under den så kallade mellansäsongen var det mycket folk i farten. Vi vet det från förut, men besökare skapar stämning! Trots att Black Country Museum är knappt 40 år gammalt (invigdes 1978) har det redan haft närmare 8 miljoner besökare. Museets egna inkomster från inträdet är så pass stora att de utgör merparten av museets budget. Den Gamle By i Århus hade år 2013 nästan en halv miljon besökare. I Finland har vi endast en handfull museer med besökarantal som överstiger 100.000 per år.

Idag är en av de stora museitrenderna att man musealiserar sin närhistoria. Till exempel på Jamtli i Östersund har man nyligen öppnat en "Fem myror är fler än fyra elefanter"-temapark där 1970-talet står i fokus. I Den Gamle By ser man förklaringen till museets besöksframgångar just i satsningen på närhistoria från 1970-talet:

"Gästerna upplever att de nu kan spegla sig och sin egen historia när de besöker Den Gamle By. De kommer plötsligt ihåg saker som de glömt och återupplever så delar av sin egen historia. Vi märker att besökarna talar sig samman och har roligt", säger museichefen Thomas Bloch Ravn. På Black Country Living Museum har man däremot fattat ett principbeslut att inte samla in föremål senare än år 1950. På Black Country betonade man också det viktiga i att inte bara möta besökarnas behov av nostalgi – i stället vill museet hjälpa sina besökare i att reflektera över sina egna liv idag.

I England är man idag bekymrad över att hantverkskickligheten försvinner. Det kändes kanske lite svårt att förstå när vi på alla museer kunde se smeder, ljusstöpare, bagare, gelbgjutare, typografer, tegelslagare o.s.v. i arbete. Museerna har här visat sig vara ett ypperligt forum för att lära ut hantverkskunnande till nya utövare. Man satsar på lärningar och gesäller och till och med många yrkesutövande hantverkare har getts utrymme på museerna. Många av dem vi såg i funktion var där i egenskap av egna företagare. På museerna får de nya kontakter till kunder och så får de avsättning för sina produkter och museerna i sin tur får arbetsdemonstrationer. Inom världsarvsområdet Iron Bridge, som bestod av tio besökspunkter, arbetade årligen 110 anställda och över 600 frivilliga. Utav dessa frivilliga var det många som var egna företagare.

Museerna har noga studerat sin publik och har anpassat sitt utbud så att det skall fungera under ett medellångt besök. Allt är noga genomtänkt och t.ex. arbetsdemonstrationerna fungerar enligt ett systematiskt schema. Klen-smeden i Black Country museum smider under dagens första arbetsdemonstration en länk i en kätting, vilket tar ca 10 minuter. Så blir det paus till följande demonstration då han smider följande länk. Igen paus. Tredje länken smider han vid dagens tredje demonstration o.s.v. De hantverkare vi möter är inte bara yrkesskickliga utan också mycket duktiga i att berätta och undervisa om sina hantverk.

SEIJA PUNNONEN

Österbottens förbund

”Jag fick många idéer till förverkligande av tidsresor. Jag var även speciellt imponerad av hur naturligt de anställda och volontärerna uppträdde i sina historiska roller.”

CARINA WIKMAN

Aspegrens trädgård

”Överlag har jag varit imponerad av hur de gammaldags miljöerna är förverkligade, med personer i tidsenliga kläder, man har månat om detaljer dels för att dölja moderna föremål och dels för att få dem att passa i miljön, samt förstås den mängd av personal, frivilliga och företagare som engagerats för verksamheterna.

Konkreta idéer har jag fått gällande t.ex förverkligande av gammaldags miljöer, upplevelseguide och presentationer samt djurhållning och fria aktiviteter för besökare.

Det som gör det svårt att anpassa till eget museum är att befolkningsunderlaget kring museerna i Århus och kring Birmingham är något större än hos oss. Samtidigt, lyckas man göra något speciellt kommer besökare även långväga ifrån.”

CAY IRJALA

Närpes hembygdsförening

”En detalj som jag har varit speciellt intresserad av när jag deltagit i resorna är att se hur man hanterar kundrelationerna på de olika besöksmålen. Hur man känner sig som besökare. Välkommen, eller som en i mängden. Konceptet i resmålen var alla mycket genomtänkta och utförandet märktes i varje liten detalj av deras verksamhet.”

ANN-CHRISTINE KROOKS-SUNDQVIST

Jakobstads museum

”Museala vardagsrums studieresor till Danmark och England har varit fantastiska, välorganiserade och intressanta. Att med ett gäng likasinnade museivänner och kolleger få utforska, upptäcka och också diskutera bland annat höjdpunkterna Den Gamla By i Danmark och Blists Hill Victorian town i England har varit berikande på många sätt. Jag känner att jag i mitt arbete inspirerats och fått nya konkreta idéer både av de stora helheterna och de små detaljerna i det vi upplevt tillsammans.”

Mitä tavataan suojella museoimalla?

KATRIINA SIIVONEN

KULTTUURIA MUSEOIDAAN ja arkistoidaan esineinä, rakennuksina ja dokumentoituina tapoina, tottumuksina ja puheena. Kulttuuria suojellaan myös kaavoituksella ja suojelualueilla, silloin rakennusten, rakennelmien ja maisemien muodossa. Kulttuuria on myös kaikenkarvaisissa aikeissa, teoissa, toimissa, sanoissa ja sanattomuudessa. Mutta sitä kaikkea ei kuitenkaan museoida eikä suojella.

Kuka määrittää museoimisen tavan ja tarpeen ja sen, miten niiden avulla hahmotetaan mennyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta? Tämän miettimiseksi on hyvä eritellä kolme käsitettä suhteessa toisiinsa. Ne ovat perinne, kulttuurin periytyminen ja kulttuuriperintö.

Arjen kulttuuri on perinnettä

Katson kulttuuria yksittäisten ihmisten sekä heidän toimintansa ja yhteistoimintansa suunnasta. Perinnettä ovat aineelliset ja aineettomat kulttuuripiirteet, joita ihmiset välittävät toisilleen. Monesti perinne käsitetään sukupolvelta toiselle välittyviksi ilmiöiksi, siis pitkäkestoisiksi toisten ihmisten kanssa jaetuiksi totunnaisuuksiksi. Tällaisella perinteellä on mahdollisesti pitkään ajallinen jatkuvuus ja se sisältää ajatuksen muuttumattomuudesta.

Perti Anttosen (1993) esittämän analyysin mukaan perinnettä käytetäänkin monesti merkitsemässä ilmiöitä, jotka ovat tietyn historiallisen kehityskulun lopputuloksia. Ne näyttävät silloin modernia vasten asettuvina ja modernia edeltävinä ja siten perinteisinä kulttuurin piirteinä,

jotka ovat menneisyydestä jäljellä nykyisyydessä. Näin nähtynä perinne on jotakin, joka on kulttuurissa konkreettisesti olemassa ja poimittavissa sieltä esille sekä näytille että suojeltavaksi.

Analyttisesti katsottaessa kulttuuri koostuu kokonaan perinteestä. Perinteen käsitteen avulla eritellään empiirisesti havaittavaa kulttuurista arkitodellisuutta menneestä, nykyisyydestä ja tulevaisuuttakin luodaten. Perinne nähdään jatkuvasti sosiaalisessa vuorovaikutuksessa elävinä, mennyttä toistavina ja uudistavina, aineellisina ja aineettomina kulttuurin ilmentyminä.

Perinne välittyy yksittäisiltä ihmisiltä toisille, vanhemmilta nuoremmille ja nuoremmilta vanhemmille. Perinteen välittymisen ketju voi olla pitkä, jolloin se on välittynyt lukuisilta ihmisiltä toisille. Mutta se voi olla myös hyvin lyhyt, välittyä vain yhdeltä toiselle ja edelleen, kolmannelle, jolloin Nils-Arvid Bringéuksen mukaan ilmiön voi jo määritellä perinteeksi. Perinteen välittyminen voi lisäksi rajoittua vain yhteen aikatasoon, tai sillä voi olla pitkä ajallinen jatkuvuus. Kaikkiaan kulttuurin virta kulkee jatkuvasti uudistuvana perinteenä menneestä tulevaan. (Bringéus 1981; Talve 1963.)

Sekä muutos ja luovuus että jatkuvuus ovat siis perinteen erottamattomia piirteitä. Kulttuurin ja perinteen muutosta ei voi pysäyttää, mutta sen suuntaa voi tulevaisuutta hahmottamalla ja visioimalla pyrkiä ohjaamaan. Jokainen havainto, kokemus, ajatus, teko ja lausahdus vie perinteestä jotakin entistä tulevaisuuteen ja tuottaa siihen samalla jotakin aineellista ja/tai aineetonta uutta.

Kulttuurinen perinnöllisyys

Regina Bendix käyttää jotakin ihmisryhmää sisäisesti ajassa ja tilassa yhdistävästä ja heidän elämänsä kuuluvasta kulttuurista käsitettä perinnöllisyys (heredity). Silloin heidän kesken välittyy aineellisia ja aineettomia perinteitä, jotka yhdistävät heitä enemmän toisiinsa, kuin muihin ihmisiin. Kulttuurin voi nähdä olevan hybridistä, kun siihen on periytynyt ja sekoittunut kulttuuripiirteitä monista tällä tavalla hahmotettavista kulttuureista.

Näkemykseni mukaan ihmisiä voi yhdistää syntyperä ja sosiaalinen asema tai paikka, mutta myös vuorovaikutus eri medioiden avulla, Internetissä, aatteiden ja kiinnostuksen kohteiden perusteella, kansainvälisenä yhteistoimintana ja esimerkiksi kaukaisten tuotteiden myötä. Yksi ihminen voi kuulua useaan ihmisryhmään yhtäaikaaisesti. Ryhmiin voi liittyä, niissä voi pysytellä ja niistä voi irtautua. Yhdistävä perinnöllisyys sisältää sekä myönteisiä että kielteisiä asioita, koko elämän kirjon, aivan kuten perinnekin tekee.

Kulttuuriperintö symbolisena erityisyytenä

Bendix erottaa toisistaan termit kulttuurin perinnöllisyys (heredity) ja kulttuuriperintö (heritage). Kulttuuriperinnön avulla luodaan kuvaa jostakin tietystä, rajallisena nähdystä kulttuurisesta ryhmästä, joka nähdään omana symbolisesti erityisenä kokonaisuutena.

Kulttuuriperintö koostuu erityisesti esille nostetuista, valikoiduista, arvostettavista ja positiivisista kulttuuripiirteistä. Se saa aseman itsestään selvänä ja luonnollisena kulttuurinsa ilmentäjänä. Tämä peittää alleen sen, että kulttuuriperinnön taustalla on aina jokin taloudellinen tai poliittinen intressi ja voima, jonka hyväksi sitä käytetään. Arkinen perinne ja kulttuurin perinnöllisyys ovat ”raaka-

ainetta”, josta tuotetaan kulttuuriperintöä. Kulttuuriperintö alkaa myös elää osana arkista perinnettä ja kulttuurin perinnöllisyyttä. Kulttuurin kokonaisuus muodostuu toisiinsa kietoutuvista perinteistä, kulttuurin perinnöllisyydestä ja kulttuuriperinnöstä, joilla kaikilla on siinä eri rooli.

Miten kulttuuria viedään tulevaan?

Kulttuuri ja perinne kulkevat koko ajan osin jatkuvuuksina, osin muuntuvin piirteinä tulevaisuuteen. Hahmotan tässä kolme tapaa, millä se tapahtuu. Ensinnä kulttuuri kulkee tulevaisuuteen siten, että ihmiset huolehtivat perinteen jatkuvuudesta. Silloin he ylläpitävät menneen ajan ilmiöitä, pitävät tietoisesti kiinni menneestä ja nostavat perinteestä esille merkittävänä pitämiään piirteitä kulttuuriperintönä. Tällöin on kyse kulttuuripiirteiden mahdollisimman tarkasta ja tietoisesta kopioimisesta.

Toinen tapa, jolla kulttuuri kulkee tulevaisuuteen, on perinteen uusiutumisen huolehtiminen. Silloin kyse on tietoisesta tulevaisuuteen varautumisesta uutuuksien avulla, nykytermein innovoinnista. Silloin haetaan mahdollisimman paljon entisestä poikkeavia kulttuuripiirteitä.

Molemmat näistä kulttuurin tulevaisuuteen kulkemisen tavoista vaativat paljon aktiivista työtä ja maailman muuttamista haluttuun suuntaan: säilyttävään tai uudistavaan. Tapaavatko museot tehdä näitä molempia?

Kolmas tulevaisuuteen vievä muoto on perinteen jatkuva ja huomaamaton uusiutuminen ja variointi arjessa. Se on kulttuurin satunnaista kulkeutumista kohti tulevaa. Se on totunnaisuuden tyssä. Mutta totunnaisuus ja tavannoisuus eivät pysy koko ajan samanlaisina eivätkä ole muuttumattomia. Niissä ilmenee perinteen arkinen luovuus, huomaamme sitä tai emme. Mikä on museon suhde tähän kulttuuria tulevaisuuteen kuljettavaan muotoon?

Tulevaisuuseumeo

Katson että museoiden tulisi operoida ajassa ja ajalla menneestä nykyisyyteen ja tulevaan. Museot voisivat antaa ihmisille mahdollisuuden hahmottaa laajasti ajassa liikkuvia prosesseja. Tällä tavalla sekä mennyttä että tulevaisuutta rakentava museo voisi vaalia kulttuuria ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa elävänä luovana ja moniarvoisena perinteenä enemmän kuin erityisesti esille nostettuna kulttuuriperintönä. Tällöin annettaisiin arvo ihmisten tuottamalle kulttuurille uudistavalle ja sitä jatkavalle perinteelle.

Tällä tavalla toimivassa museossa kullekin museossa vierailevalle annettaisiin valta määrittää omaksi kokemaansa kulttuuria ja elämänympäristöä menneestä tulevaan. Museot tulisivat entistä tiiviimmin osaksi ihmisiä ja ihmisryhmiä yhdistävää paikallista, alueellista, kansallista ja globaalia kulttuurista vuorovaikutusta. Tulevaisuuseumeon tehtävänä voisi olla yksilöllistä ja kollektiivista muistitietoa ja tulevaisuustietoa koskevan tietoisuuden kasvattaminen. Se voisi antaa ihmisille välineitä vaikuttaa halutun tulevaisuuden tuottamiseen menneen ja nykyisyyden avulla aineellisesti ja aineettomasti.

Lähteet

Anttonen, Pertti J. 1993: Folklore, Modernity, and Postmodernism. A Theoretical Overview. Teoksessa Pertti J. Anttonen & Reimund Kvideland (toim.), *Nordic Frontiers. Recent Issues in the Study of Modern Traditional Culture in the Nordic Countries*. NIF Publications 27, s. 17–33. Turku: Nordic Institute of Folklore.

Bringéus, Nils-Arvid 1981: Människan som kulturvarelse. Lund: LiberLäromedel.

Talve, Ilmar 1963: Suomalainen kansatiede. Tähänastista kehitystä ja tulevaisuuden tehtäviä. Turku: Turun yliopisto, kansatiede.

FOTOGRAFER

Sagalund: Pekka Turunen, Sagalunds arkiv.

Stundars: Mikko Lehtimäki, Rodas & Alexandrescu,
Olivia Andersson, Martin Backman, Stundars arkiv.

KÄLLFÖRTECKNING

Björkman John & Näse Li. Sagalund lever. *Inspiration till livslångt lärande*. Sagalund 2009.

Borgström, Britt-Marie. *Tidsresan. Lek och fantasi som pedagogisk metod*. Nordiska museets förlag 2003.

Caramia Jr, John. *American Outdoor History Museums Today. On the Future of Open Air Museums*. Jamtli förlag 2008.

Kinanen Pauliina, Nystedt Hector & Tornberg Leena. *Avarampi museo aikuisille*. Suomen museoliitto 2012.

Näse, Li. *Sagalund. Min kostsamma leksak*. Sagalund 2000.

Putto, Teemu. *Segmentointitutkimus Sagalund & Stundars*. Dagmar Insight & Implementations 2011.
(Kan beställas via Sagalund eller Stundars.)

Rentzhog, Sten. *Friluftsmuseerna. En skandinavisk idé erövrar världen*. Carlssons 2007.